

แบบแผนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ: ทิศทาง การจัดวางพื้นที่ และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ หมู่บ้านหุม เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน

Pattern of Lue house: Orientation, Spatial Organization, and Hierarchy of Space, the Case in Manhong, Mengmanzhen, Xishuangbanna, China

ธนิก หมื่นคำวัง^{1*} และ เกรียงไกร เกิดศิริ²

Thanick Muenkhamwang^{1*} and Kreangkrai Kirdsiri²

¹ นักศึกษาทุนโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) รุ่นที่ 19 สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

Ph.D. Candidate of The Royal Golden Jubilee (RGJ) Ph.D. Programme, The Thailand Research Fund (TRF)

^{1,2} คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร 10200

Faculty of Architecture, Silpakorn University, Bangkok 10200, Thailand

* Corresponding author e-mail: niciki.thanick@gmail.com^{1*}, arch.su.kreangkrai@gmail.com²

Received 31/10/2019 Revised 19/1/2020 Accepted 4/2/2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาแบบแผนของเรือนไทลื้อในหมู่บ้านหุม เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมือง โดยวิเคราะห์ทั้งหมด 3 ประเด็น ได้แก่ ทิศทางการวางตัวของเรือน การจัดวางพื้นที่ใช้สอย และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ภายในเรือน และเพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการรักษาสืบทอดและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของเรือน ผู้เขียนใช้วิธีการศึกษาโดยการทบทวนจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง การถ่ายภาพ การสำรวจจริงวัดทางสถาปัตยกรรม คัดสรรเรือนด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เลือกเรือนที่อายุเก่าแก่ ตั้งอยู่บริเวณใจกลางหมู่บ้าน และมีรูปทรงที่แตกต่างกัน เป็นจำนวน 14 หลัง จากทั้งหมด 90 หลัง แล้วนำไปกำหนดรหัสของเรือน จัดระบบข้อมูล และจัดทำแบบสถาปัตยกรรม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์ โดยมุ่งหวังให้เป็นพื้นที่ศึกษานำร่อง สามารถใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทลื้อในพื้นที่ต่อเนื่องอื่นๆ หรือนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้พูดภาษาตระกูลไท หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ต่อไป

คำสำคัญ

แบบแผน

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

ทิศทาง

การจัดวางพื้นที่

ลำดับศักดิ์ของพื้นที่

สิบสองปันนา

Abstract

This article focuses on the study of Tai Lue houses pattern in Manhong Village, Mengmanzhen, Xishuangbanna of China, one of the important villages in Mengmanzhen. By analyzing all 3 issues, including house orientation, spatial organization, and hierarchy of space. And to find for factors that affect the preservation and changing of house patterns. The author uses methods of study by reviewing secondary data sources and collecting data in the field with the methods: observation, semi-structured interviews, photography, and architectural measuring surveying. Selected houses with methods: purposive sampling, choosed the old houses where located in the center of the village, has 14 different forms, 90 out of a total. Then setting code to the houses, information management, and draw the architectural drawing to use in the analysis as objectives. With the aim of being a pilot study area, can be used as an example in the study of Tai Lue vernacular architecture in other continuous areas or taken to compare with the ethnic group who speak Thai language or other ethnic groups.

Keywords

Patterns

Lue Houses

House Orientation

Space Organization

Hirachy of Space

Xishuangbanna

1. บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ผู้พูดภาษาตระกูลไท (Tai Language Ethnic Group) เป็นกลุ่มที่พบการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณทางตอนใต้ของประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปตอนบน โดยเฉพาะในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญหลายสายได้ก่อร่างสร้างเป็นชุมชนขึ้นมาจนกลายเป็นเมือง มีการโยกย้ายถิ่นฐานของผู้คน เพื่อแสวงหาแหล่งที่ดินทำกินใหม่ ลี้ภัยสงคราม บังคับการเมือง การแลกเปลี่ยนด้านการค้าและวัฒนธรรม ทำให้ภูมิปัญญา (wisdom) และสัมภาระทางวัฒนธรรม (cultural baggage) ถูกส่งผ่านระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและแลกเปลี่ยนข้ามชาติพันธุ์กัน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจึงถูกสั่งสมและส่งต่อไปยังคนรุ่นหลัง รวมถึงภูมิปัญญาด้านการอยู่อาศัยด้วยได้มีการสืบทอดกันมาและก่อรูปเป็นที่พักอาศัย (shelter) ที่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ผู้คนจึงได้สร้างที่พักอาศัยให้สัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สังคมและวัฒนธรรม (Rapoport, 1969) จากภูมิปัญญานำมาสู่การกำหนดให้เป็นจารีตหรือแบบแผน (pattern) ที่ใช้ร่วมกันในกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง ทว่าปัจจุบันแบบแผนทางวัฒนธรรมบางอย่างได้ถูกลดทอนลง ไม่ได้เคร่งครัดอย่างแต่ก่อน รวมถึงเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในสิบสองปันนาเองก็ตาม แบบแผนจารีตบางอย่างยังคงรักษาไว้ได้ดีและบางอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปตามแนวคิดสมัยใหม่และสถานการณ์โลกในปัจจุบัน

จากงานวิจัยเกี่ยวกับ “แบบแผนของเรือนไทลื้อ” ว่าด้วยเรื่อง ทิศทางการวางตัวของเรือน การจัดวางพื้นที่และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ของเรือนลื้อในสิบสองปันนา ประเทศจีน และในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้เขียนได้ทบทวนผลการศึกษาของ นพดล ตั้งสกุล ซึ่งศึกษาเรือนไทลื้อที่หมู่บ้านเจียงไต เมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา ประเทศจีน พบว่าการวางทิศทางของเรือนนั้นได้หันหลังคาของเรือนประธาน (เรือนหลวง) ตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตกเหมือนกันทั้งหมู่บ้าน ขนานไปกับทิศทางลำน้ำธรรมชาติที่อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน และหันทิศหัวนอนไปทางทิศเหนือ (Thungsakul, 2005) ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันที่ผู้เขียนได้พบในหมู่บ้านแปนเมืองนูน สิบสองปันนา ประเทศจีนทุกประการ เว้นแต่ลำน้ำธรรมชาติเท่านั้นที่อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน (Kirdsiri & Muenkhamwang, 2017) ในขณะที่ผลการศึกษาของระวีวรรณ โอพารัตน์มณี ได้ศึกษารูปแบบเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มไททางเหนือ ได้แก่ ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทขิ่น ไทวน

พบว่าการวางทิศทางของเรือนนั้นได้หันหลังคาของเรือนประธาน (เรือนหลวง) ตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ ส่วนทิศหัวนอนจะอยู่ทางทิศตะวันออก เพื่อให้สัมพันธ์กับหิ้งพระหรือหิ้งบรรพบุรุษที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเรือน (Oranratmanee, 2013) เช่นเดียวกับ อินทนท์ สุกกรี ได้ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบเรือนลื้อในเมืองหลวงสิบสองปันนา ประเทศจีน กับเรือนลื้อหมู่บ้านหลวงเหนือหมู่บ้านหลวงใต้ อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าทิศหัวนอนจะหันไปทางทิศตะวันออกเหมือนกันทั้งสองแห่ง และลำดับศักดิ์การนอนจะเรียงลำดับตามความอาวุโส โดยจะนอนอยู่ใกล้กับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในห้องนอน เช่น หิ้งพระหรือหิ้งบรรพบุรุษ เสามงคล เป็นต้น (Sukkri, 2016) สอดคล้องกับที่ จีรพันธ์ จันทรแดง และระวีวรรณ โอพารัตน์มณี พบลำดับศักดิ์การนอนลักษณะแบบเดียวกันนี้ในเรือนลื้อที่เมืองล่า สิบสองปันนา ประเทศจีน เช่นเดียวกัน (Jandaeng & Oranratmanee, 2016) จากการทบทวนงานวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการวางทิศทางของเรือนมีความแตกต่างกัน ทิศหัวนอนจะสัมพันธ์ไปตามทิศทางการหันหลังคาของเรือนประธาน รวมถึงการจัดวางพื้นที่ในเรือนและพื้นที่นอกเรือน ลำดับการเข้าถึงพื้นที่ และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ค่อนข้างมีแบบแผนชัดเจน

ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งที่จะศึกษา “แบบแผน (pattern)” ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางทิศทางของเรือน (house orientation) ซึ่งจะวิเคราะห์เบื้องต้นว่าปัจจัยอะไรที่มีผลต่อการจัดวางทิศทางของเรือนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมู่บ้าน การจัดวางพื้นที่ใช้สอย (space organization) ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ (hierarchy of space) ภายในเรือนนั้นให้ความสำคัญกับอะไรมากที่สุด เนื่องจากทั้งสามประเด็นนี้ทำให้เห็นความชัดเจนทางกายภาพของงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมากที่สุด ทั้งรูปทรงการจัดวางพื้นที่ และการใช้สอยพื้นที่ ผู้เขียนจึงเลือกศึกษาเรือนจากหมู่บ้านห่ม ในเมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน เพื่อมองหาแบบแผนอันเป็นมรดกตกทอดกันมาในกลุ่มชาติพันธุ์ที่แสดงให้เห็นถึงความมั่นคง (constancy) ของภูมิปัญญาในงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็มองหาความแตกต่างทางกายภาพที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง (change) โดยไม่ได้ยึดถือตามจารีตหรือระเบียบแบบแผนที่สืบทอดกันมา แต่จะเน้นถึงความยืดหยุ่นในการใช้งานของพื้นที่เป็นสำคัญ

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อศึกษาแบบแผนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่สามารถรับรู้จากทางกายภาพได้ชัดเจนที่สุดใน 3 ประเด็น ได้แก่ การวางทิศทางของเรือน การจัดวางพื้นที่ใช้สอย และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ภายในเรือน
2. เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการรักษาสืบทอดแบบแผนของเรือน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

3. คำถามของการศึกษา

แบบแผน (pattern) ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่หลงเหลืออยู่และสืบทอดกันมาถึงปัจจุบันนั้นเป็นอย่างไร ยังคงมีความมั่นคงอยู่มากน้อยเพียงใด และในขณะเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงไปเดิมหรือไม่ อย่างไร

4. วิธีการศึกษา

บทความชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาโดยการทบทวนจากเอกสาร ทุติยภูมิที่ศึกษาเกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ และใช้ข้อมูลการสำรวจภาคสนามด้วยวิธีสังเกตการณ์ (observation) การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structure interview) และการเก็บข้อมูลสำรวจจริงวัดทางสถาปัตยกรรม (architectural measuring surveying) โดยเลือก “หมู่บ้านห่ม” (Manhong) เป็นกรณีศึกษา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีความสำคัญในระดับเมือง เป็นหนึ่งในสามหมู่บ้านหลักที่ได้รับสิทธิ์ให้สามารถเข้าไปยังหอเสื้อเมืองได้ในช่วงทำพิธีกำเมือง (Town's Ritual) ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของเมืองมาง ขณะที่เมืองมางก็เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เมืองหนึ่งในอดีต เป็นหัวเมืองหลักใน “พินนาเมืองพง” ครั้นที่ยังปกครองในรูปแบบ “สิบสองปันนา” ส่วนการคัดเลือกเรือนกรณีศึกษานั้น ได้คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป เพราะอยู่ในช่วงเวลาของยุคปฏิวัติการปกครองของจีน คาดว่าทำให้เห็นพัฒนาการของเรือนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ และเลือกเรือนที่ปลูกสร้างอยู่บริเวณรอบๆ “โอบ้าน” (The Pillar of Village's Spirit) เนื่องจากเป็นบริเวณสำคัญของหมู่บ้านในการเริ่มต้นปลูกเรือนในยุคแรก เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านทั้งทางจิตวิญญาณและทางกายภาพ ทั้งนี้

เนื่องจากระยะเวลาในการลงนามมีจำกัด จึงกำหนดวิธีการคัดสรรเรือนกรณีศึกษาให้มีรูปทรงทางกายภาพของเรือนแตกต่างกัน เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มเรือนอื่นๆ ที่มีรูปทรงคล้ายคลึงกัน

ดังนั้น จึงได้เรือนมาศึกษาทั้งหมด 14 หลังคาเรือน (ดูรูปที่ 1) จากทั้งหมดประมาณ 90 หลังคาเรือน ตามเงื่อนไขที่ได้ชี้แจงไว้ข้างต้น และได้กำหนดรหัสการเก็บข้อมูลของเรือน เป็น “MH” ตามด้วยเลขอารบิก 2 หลัก เช่น MH01, MH02, MH03 เป็นต้น โดยที่ “MH” แทน Manhong คือชื่อภาษาอังกฤษของบ้านห่ม ส่วนเลขอารบิกคือลำดับที่ของเรือนที่เก็บข้อมูล ข้อมูลทางสถาปัตยกรรมที่ได้รวบรวมมา ได้แก่ รูปทรงของเรือน ผังพื้นที่ชั้นล่าง ผังพื้นที่ชั้นบน ผังหลังคา ผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับรูปทรงหลังคา และแผนผังลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยที่แสดงลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน พร้อมทั้งตัวย่อภาษาอังกฤษที่แสดงชื่อเรียกของพื้นที่ใช้สอยต่างๆ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลการศึกษา ทั้ง 3 ประเด็น คือ การวางทิศทางของเรือน (house orientation) โดยนำผังหลังคาและผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับรูปทรงหลังคามานำใช้ในการวิเคราะห์ ส่วนการจัดวางพื้นที่ใช้สอย (space organization) และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ (hierarchy of space) จะใช้ผังพื้นที่ทุกชั้นและแผนผังลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์แบบแผนของเรือนไทลื้อหมู่บ้านห่ม เมืองมาง สิบสองปันนา โดยมุ่งหวังให้เป็นพื้นที่นำร่อง (pilot study) ของการศึกษา เพื่อใช้เป็นแบบอย่างของการศึกษาต่อเนื่องในชุมชนไทลื้อกรณีศึกษาอื่นๆ ต่อไป

5. ผลของการศึกษา

บริบทของพื้นที่กรณีศึกษา: บ้านห่ม (Manhong) เมืองมาง สิบสองปันนา

“บ้านห่ม” (Manhong) ตั้งอยู่ในเมืองมาง (Mangmanzhen) เขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน เมืองมางมีอาณาเขตทางทิศใต้ติดกับ “เมืองสิง” ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของแขวงหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อเช่นเดียวกัน แต่ถูกแบ่งกันเขตแดนไปอยู่อีกประเทศหนึ่งในช่วงยุคการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกช่วงประมาณศตวรรษที่ 19 (Srisawat, 2014) บ้านห่มเป็นหนึ่งในสามหมู่บ้านที่สำคัญของเมืองมาง ได้แก่ บ้านเชียงหลวงเหนือ (บ้านเจงโหลง

รูปที่ 1 รูปทรงทางสถาปัตยกรรมของเรือนลื้อบ้านหมู เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน
(Architectural form of Lue House in Manhong Village, Mengmanzhen, Xishuangbanna, China)

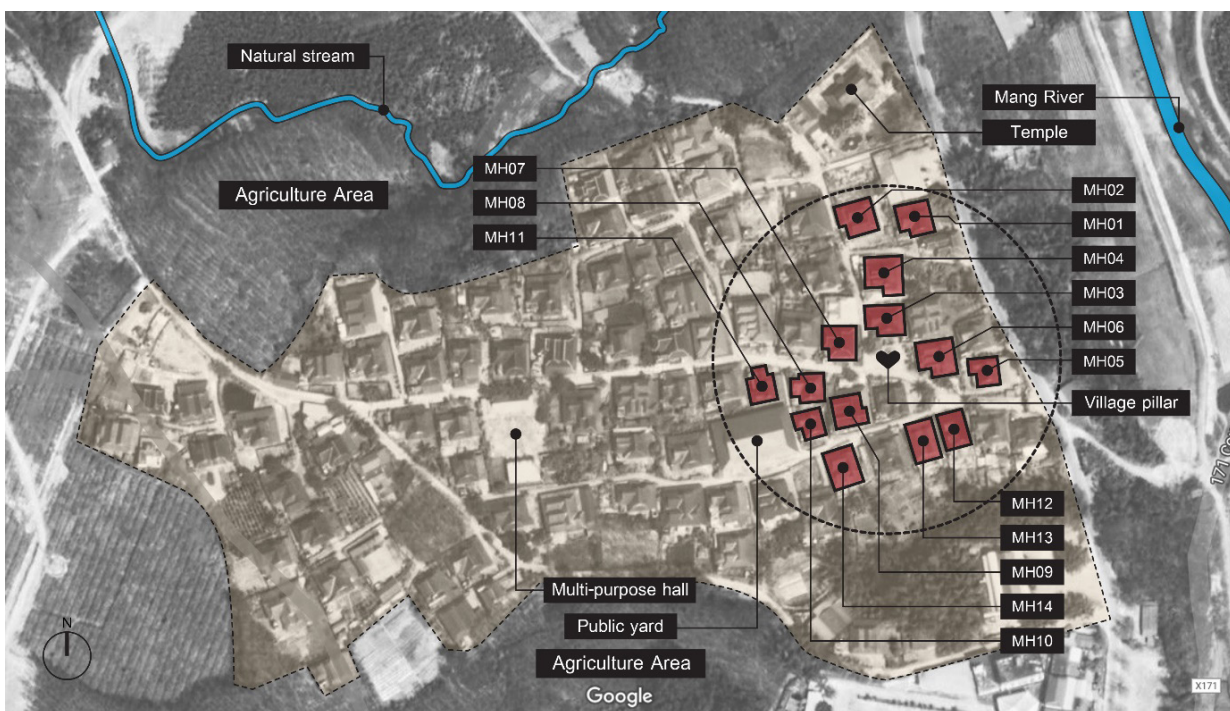
เหนือ), บ้านเชียงหลวงใต้ (บ้านเจงโหลงใต้) และบ้านหมู หมู่บ้านทั้งสามได้รับสิทธิ์ให้สามารถเข้าไปยังหอเสื้อเมือง (หอเทวดาเมือง) ของเมืองมางได้ในการประกอบพิธี ก่าเมือง (Town's Ritual) ในช่วงเดือน 12 ของไท มีเสื้อเมือง (เทวดาเมือง) ชื่อว่า “เจ้าฟ้าหลวงหมากคำ” ซึ่งหอเสื้อเมืองมางเรียกว่า “ดงแหมว” อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน พิธีก่าเมืองนี้มีหมู่บ้านเข้าร่วมพิธีจำนวน 12 หมู่บ้าน (12 หัววัด) โดยจัดขึ้นเป็นประจำที่บ้านเชียงหลวงเหนือ ใช้ระยะเวลาเพียงวันเดียวเท่านั้นในการบวงสรวงเสื้อเมือง (การเลี้ยงเทวดาเมือง) โดยที่เครื่องเซ่นสรวงจะไหวด้วยหมู ต่างจากการบวงสรวงเสื้อบ้าน (การเลี้ยงเทวดาบ้าน) ที่ไหวด้วยไก่ (Ai Aun Kham, 2017)

บ้านหมูตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านเชียงหลวงเหนือ และบ้านเชียงหลวงใต้ ปัจจุบันมีเรือนพักอาศัยประมาณ 90 หลังคาเรือน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบ้านหมูจะตั้งอยู่บนพื้นที่เนินสูงจากระดับถนนสาธารณะไม่มากนัก อยู่ใกล้กับลำธารเล็กๆ ที่ไหลไปบรรจบกับ “แม่น้ำมาง” ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน เส้นทางถนนภายในหมู่บ้านยังเป็นแบบดั้งเดิม (ดูรูปที่ 2) องค์ประกอบสำคัญของหมู่บ้าน ได้แก่ ชุมประตูล้อมหมู่บ้าน ป้ายชื่อหมู่บ้าน ถนน ใจบ้าน วัด ลานกิจกรรมในหมู่บ้าน อาคารเอนกประสงค์ กลุ่มเรือนพักอาศัย และพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบหมู่บ้าน (ดูรูปที่ 3) ปัจจุบันได้รับยกย่องให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างในพื้นที่สังคมนิยมใหม่ด้วย

สำหรับลักษณะของเรือนไทลื้อแบบดั้งเดิมในสิบสองปันนาซึ่งเป็นดินแดนต้นกำเนิดทางวัฒนธรรมนั้นมีนักวิชาการชาวจีนได้ให้คุณลักษณะของเรือนไว้ว่า รูปทรงภายนอกเป็นเรือนยกพื้นสูง (stilt house) มีหลังคาทรงจั่วซีกปีกชายคารอบด้านลาดชันและคุ่มต่ำคลุมทั้ง 4 ด้าน คล้ายกับลักษณะของหงส์กางปีกปกคลุมอยู่ จึงเรียกว่า “หงส์เอน” หรือ “เรือนหงส์” (Zhu, 1992) ส่วนพื้นที่ภายในจะมีส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ระเบียง ชาน และโถงภายในเรือน ปัจจุบันเรือนไทลื้อแบบดั้งเดิมถูกพัฒนารูปทรงหลากหลายรูปแบบ วนิดา พึ่งสุนทร ได้จำแนกประเภทของลักษณะตัวเรือน โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เรือนฝาตรงปีกหลังคาชั้นเดียว เรือนฝาตรงหลังคาคลุมสองชั้น และเรือนฝาผายออกปีกหลังคาชั้นเดียว และจำแนกรูปทรงหลังคาออกเป็น 6 แบบ ได้แก่ แบบเรือนเดี่ยว แบบเรือนเดี่ยวซีกปีกชายคา แบบต่อ मुख แบบเรือนแฝด แบบเรือนแฝดเอียง และแบบเรือนขวาง (Puengsunthon, 1990) (ดูรูปที่ 4) นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้จำแนกประเภทของผังพื้นเรือนไทลื้อด้วย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ผังพื้นแบบดั้งเดิม ผังพื้นแบบขยาย และผังพื้นแบบพัฒนา (Zhu, 1992) (ดูรูปที่ 5)

ที่มา: ปรับปรุงจากภาพถ่ายดาวเทียม Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562 (พิกัดทางภูมิศาสตร์: 21°18'44.6"N 101°17'50.6"E)
 รูปที่ 2 ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านหมู่ เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน
 (Geographic Location of Manhong Village, Mengmanzhen, Xishuangbanna, China)

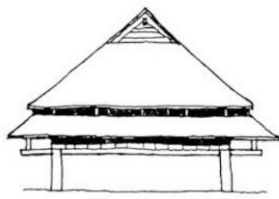

ที่มา: ปรับปรุงจากภาพถ่ายดาวเทียม Google Map เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2562
 รูปที่ 3 ภาพถ่ายทางอากาศของหมู่บ้านหมู่ เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน
 (Aerial photograph of Manhong Village, Mengmanzhen, Xishuangbanna, China)

รูปแบบเรือนที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง
รูปทรงหลังคากับรูปทรงของเรือน

1. เรือนฝาตราง ปีกหลังคาชั้นเดียว

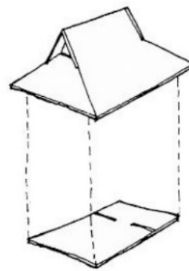

2. เรือนฝาตราง ปีกหลังคาคลุม 2 ชั้น

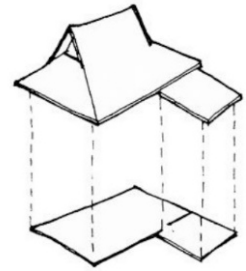

3. เรือนฝาผายออก ปีกหลังคาชั้นเดียว

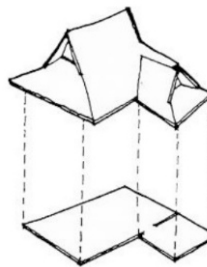
รูปแบบเรือนที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง
รูปทรงหลังคากับลักษณะแผนผังเรือน

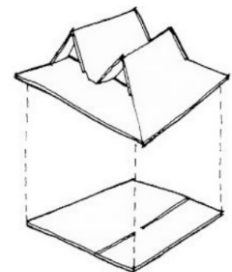
1. แบบเรือนเดี่ยว

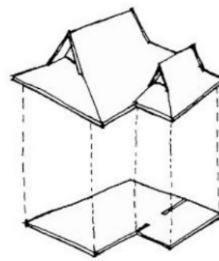
1. แบบเรือนเดี่ยว
ชักปีกชายคา

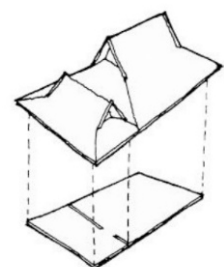
3. แบบต่อมุข

4. แบบเรือนแฝด

5. แบบเรือนแฝดเยื้อง

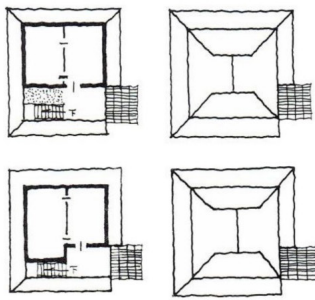

6. แบบเรือนขวาง

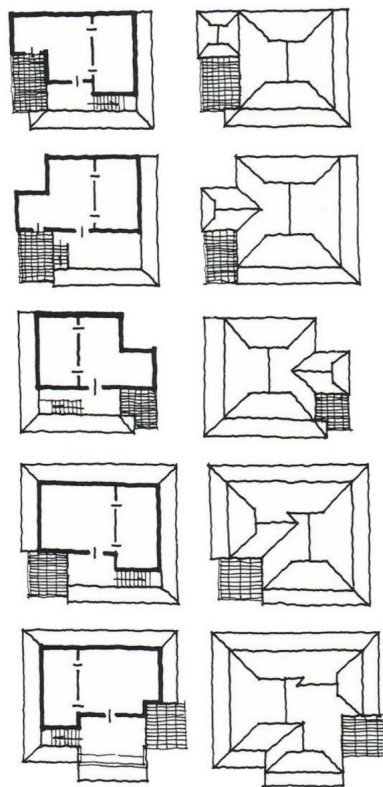
รูปที่ 4 การจำแนกประเภทรูปทรงของเรือนไทลื้อในสิบสองปันนา
(Typology of House form of Lue House in Xishuangbanna)

ที่มา: Puengsunthon, W. (1990), pp.12-36

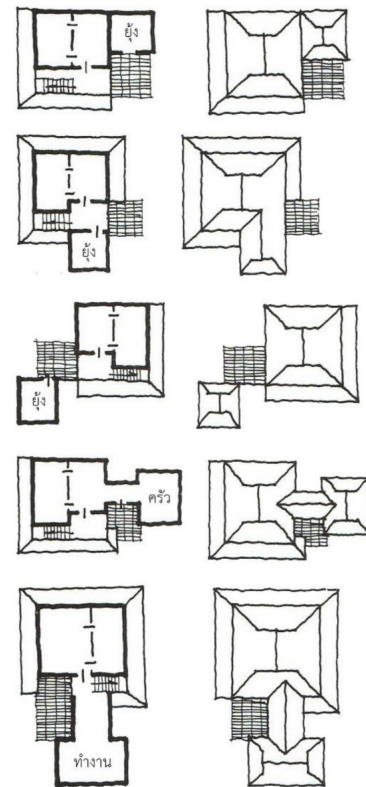
ผังพื้นแบบดั้งเดิม

ผังพื้นแบบขยาย

ผังพื้นแบบพัฒนา

รูปที่ 5 การจำแนกประเภทผังพื้นของเรือนไทลื้อในสิบสองปันนา
(Typology of Floor Plan of Lue House in Xishuangbanna)

ที่มา: Zhu, L., 1992

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ผู้เขียนได้นำหลักการการจำแนกประเภทของเรือนไทลื้อมาจำแนกประเภทของเรือนกรณีศึกษาที่สำรวจมาทั้งหมด 14 หลัง พบว่าเป็นเรือนแบบมีฝาผายออก ปีกหลังคาชั้นเดียว และภายหลังได้มีการต่อเติมปีกชายคามมาเป็นโรงจอดรถเพิ่มเติม ซึ่งพบเห็นได้เกือบทุกหลัง ส่วนรูปทรงหลังคาของเรือนที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษา หากจำแนกตามรูปทรงหลังคาจะแบ่งได้ 5 ชนิด (ดูรูปที่ 6 และ 7) ได้แก่

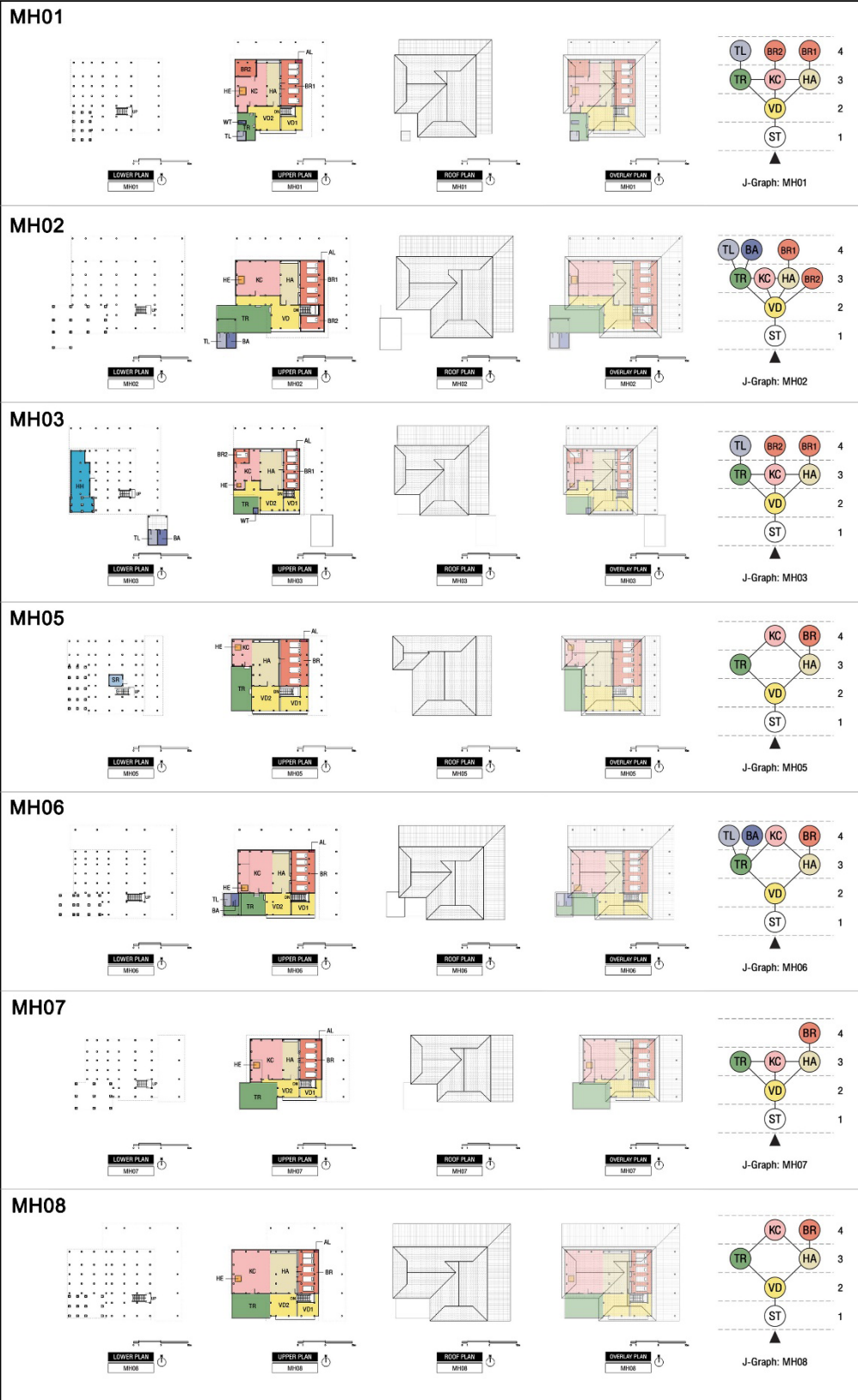
1. Type A: แบบต่อมุขเดี่ยวด้านข้าง มีจำนวน 9 หลัง ได้แก่ เรือนหลังที่ MH01, MH02, MH03, MH05, MH06, MH07, MH08, MH10 และ MH14
2. Type B: แบบต่อมุขเดี่ยวด้านข้างและต่อมุขเดี่ยวด้านหน้า มีจำนวน 1 หลัง ได้แก่ เรือนหลังที่ MH11
3. Type C: แบบเรือนแฝด มีจำนวน 1 หลัง ได้แก่ เรือนหลังที่ MH13
4. Type D: แบบต่อมุขคู่ด้านข้าง มีจำนวน 2 หลัง ได้แก่ เรือนหลังที่ MH04 และ MH09

5. Type E: แบบต่อมุขคู่ด้านข้างและต่อมุขด้านหน้า ซ้อนมุขเดี่ยวด้านข้าง มีจำนวน 1 หลัง ได้แก่ เรือนหลังที่ MH12

ส่วนรูปแบบผังพื้นของเรือนที่พบ มีทั้งหมด 2 แบบ คือ “ผังพื้นแบบขยาย” พบในเรือนทุกหลัง ยกเว้นเรือนหลังที่ MH04 เพียงหลังเดียวเท่านั้นที่เป็น “ผังพื้นแบบพัฒนา” ซึ่งแบ่งประเภทตามที่ จูเหลียงเหวิน (Zhu, 1992) ได้จำแนกประเภทของผังพื้นไว้

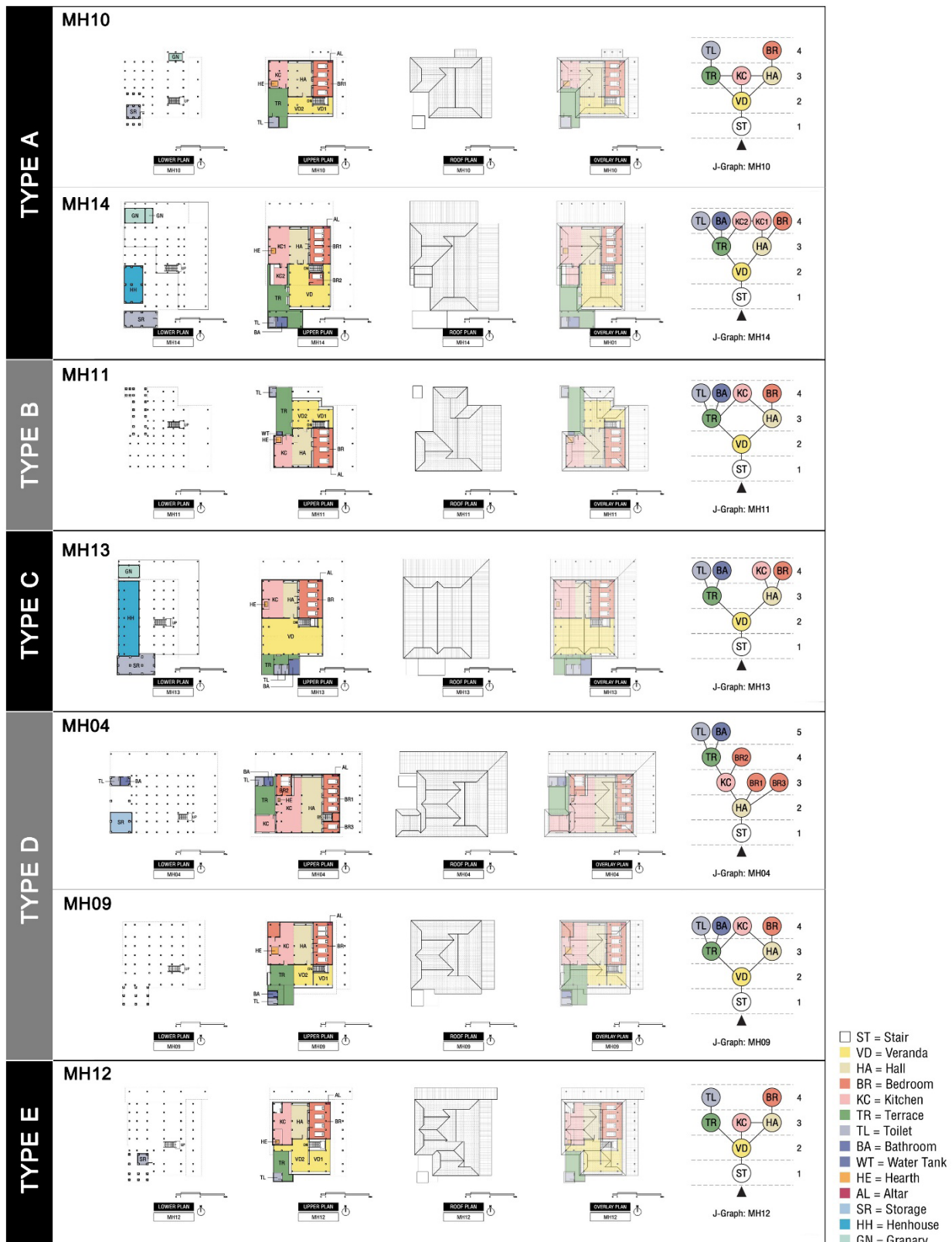
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

จากข้อมูลในงานภาคสนาม ผู้เขียนได้เรียบเรียงออกมาเป็นแบบสำรวจจริงวัดทางสถาปัตยกรรมเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนของเรือนไทลื้อ ซึ่งถูกแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้แก่ การวางทิศทางของเรือน (House Orientation) การจัดวางพื้นที่ (Space Organization) และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ (Hierarchy of Space)

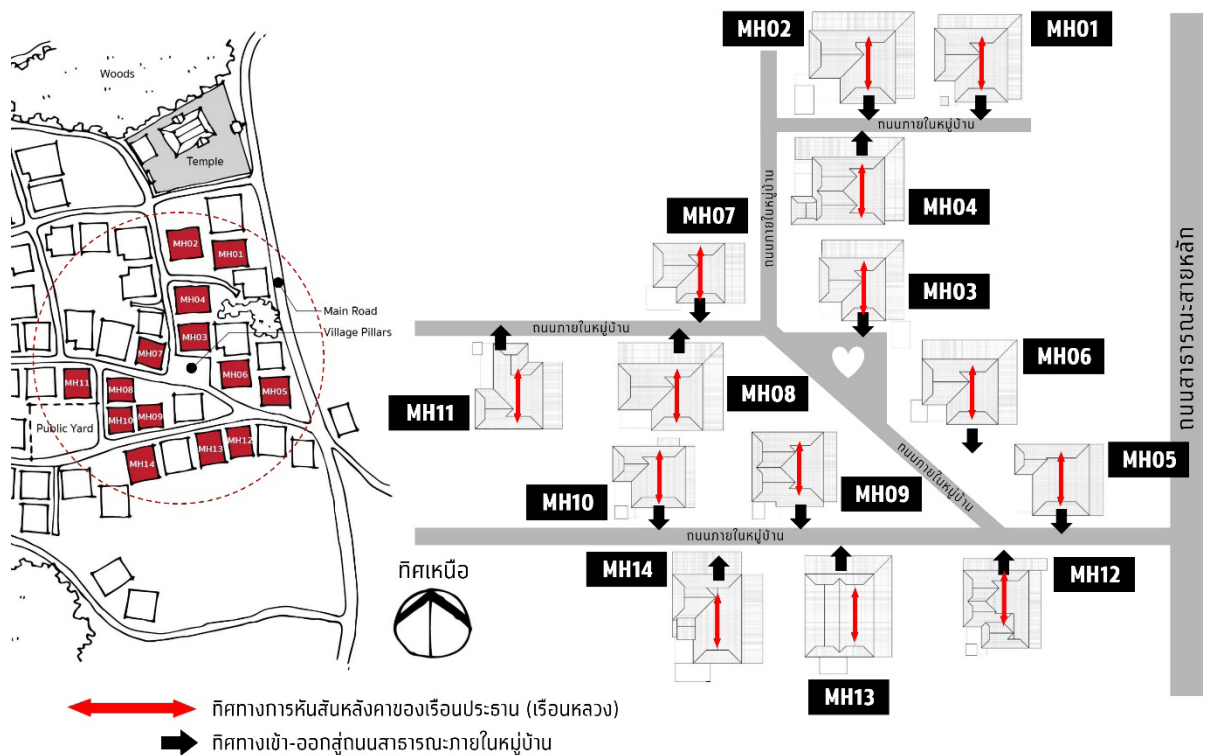

- ST = Stair
- VD = Veranda
- HA = Hall
- BR = Bedroom
- KC = Kitchen
- TR = Terrace
- TL = Toilet
- BA = Bathroom
- WT = Water Tank
- HE = Hearth
- SR = Storage
- HH = Henhouse
- GN = Granary

รูปที่ 6 การจำแนกประเภทของเรือนไทลื้อบ้านห่ม เมืองมาง ซิบสองปันนา ประเทศจีน
(Typology of Lue house, Manhong Village, Mengmanzhen, Xishuangbanna, China)

รูปที่ 7 การจำแนกประเภทของเรือนไทลื้อบ้านห่ม เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน (ต่อ)
 (Typology of Lue house, Manhong Village, Mengmanzhen, Xishuangbanna, China: continue)

รูปที่ 8 ทิศทางการหันสันหลังคาเรือนหลวงของเรือนลื้อหมู่บ้านหม่ม เมืองมาง สิบสองปันนา
(The orientation of main roof ridge in Manhong Village, Mengmanzhen, Xishuangbanna)

6.1 การวางทิศทางของเรือน (House Orientation)

ผู้เขียนได้นำภาพถ่ายทางอากาศ ผังหลังคา และผังพื้นที่ชนบท มาใช้ในการวิเคราะห์ประเด็นนี้เป็นหลัก หากนำผังหลังคาและผังพื้นที่ชนบทมาซ้อนทับกันให้เป็นภาพเชิงซ้อน เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับรูปทรงหลังคา จะพบว่าหลังคาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดมักจะปกคลุมพื้นที่ส่วน “ห้องนอน” และ “ห้องโถง” ไว้เหมือนกันทุกๆ หลัง ซึ่งเป็นส่วนองค์ประกอบหนึ่งของพื้นที่ใช้สอยแบบดั้งเดิมของเรือนลื้อ หลังคาเรือนหลังนี้ถูกกำหนดให้เป็น “เรือนหลวง” หรือ “เรือนประธาน” (Main Roof) (Kirdsiri & Muenkhamwang, 2017) ซึ่งเป็นหลังคาที่สัมพันธ์กับตำแหน่งที่ตั้งของเสาขวัญและเสานางด้วย และหากดูรูปจากภาพถ่ายทางอากาศหรือภาพถ่ายจากดาวเทียม เพื่อดูทิศทางของตัวเรือนที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ จะพบว่า สันหลังคาของเรือนประธานหันไปทิศทางเดียวกันทุกหลังและหันไปตามบริบทต่างๆ เหล่านี้ (ดูรูปที่ 8) ได้แก่

1. หันขนานไปตามแนวทิศเหนือ-ใต้ของแนวแกนโลก
2. หันขนานไปตามแม่น้ำสายหลัก คือ “แม่น้ำมาง” ที่อยู่ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

3. หันขนานไปตามเส้นถนนสายหลัก

4. หันตรงข้ามกับสันหลังคาวิหารวัด (หันไปตามทิศตะวันออก-ตะวันตก)

5. หันขนานไปตามสันเขาที่อยู่ใกล้ที่สุดที่สามารถพบเห็นได้

จากข้อสังเกตดังกล่าวยังไม่สามารถสรุปได้แน่นอนว่า ปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อการกำหนดทิศทางของเรือนให้เหมือนกันทุกหลัง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่อาจต้องใช้หลักฐานและการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งในการศึกษาต่อไป แต่ในบทความนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์เบื้องต้นโดยใช้ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้ แบบแผนการกำหนดทิศทางทางการหันสันหลังคาเรือนประธานไม่ได้ยึดตามแนวทิศทางของแกนโลกในแกนใดแกนหนึ่งเสมอไป แม้ว่าที่หมู่บ้านเจียงไต เมืองเชียงรุ่ง (Thungsakul, 2005) และหมู่บ้านแปน เมืองนุ่น (Kirdsiri & Muenkhamwang, 2017) ตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตกเหมือนกันทั้งหมู่บ้าน แต่การศึกษารูปแบบเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มไททางเหนือที่ ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี ได้ศึกษาไว้ (Oranratmanee, 2013) และในหมู่บ้านหม่ม เมืองมาง จากบทความนี้ ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าทิศทางของเรือนก็สามารถหันสันหลังคาเรือนของประธานไปตามแนว

แกนทิศเหนือ-ใต้ได้เหมือนกันทั้งหมู่บ้านเช่นเดียวกัน ส่วนการหันหลังคาเรือนประธานให้ชนานหรือตรงข้ามกับสันหลังคาวิหารของวัด ก็ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ เพราะแบบแผนการวางทิศทางของวิหารวัดจะต้องหันในแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยให้พระประธานหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ส่วนการหันหลังคาเรือนประธานโดยใช้ถนนสายหลักมาเป็นตัวกำหนดก็ไม่ใช่ว่าปัจจัยที่ยอมรับได้ เนื่องจากแบบแผนตัวเรือนมีมาก่อนการสร้างถนนในปัจจุบัน ดังนั้น ตัวเลือกจึงเหลือเพียงเส้นทางแม่น้ำสายหลักที่อยู่ใกล้เคียงและแนวสันเขาที่อยู่ใกล้หมู่บ้านที่สุดที่สามารถพบเห็นได้ อาจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดทิศทางของการหันหลังคาเรือนประธานของหมู่บ้านไทลื้อในสิบสองปันนาที่จะต้องศึกษาแบบลึกซึ้งกันต่อไป

เพราะฉะนั้น แบบแผนการวางทิศทางของเรือน (house orientation) จะใช้ “สันหลังคาเรือนประธาน” เป็นตัวกำหนดการหันของตัวเรือนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมู่บ้าน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการหันสันหลังคาของเรือนประธานอาจเป็นเส้นทางแม่น้ำสายหลักที่อยู่ใกล้เคียงและแนวสันเขาที่อยู่ใกล้หมู่บ้านที่สุดที่สามารถพบเห็นได้นั้นคือ “สภาพแวดล้อม” (environment) ที่มีผลต่อการก่อรูปสถาปัตยกรรม พร้อมกับการเคารพแบบแผนจารีตสังคมและวัฒนธรรม (social and culture) (Rapoport, 1969) จึงทำให้เรือนทุกหลังหันสันหลังคาของเรือนประธานไปในทิศทางเดียวกัน

6.2 การจัดวางพื้นที่ (Space Organization)

สำหรับการจัดวางพื้นที่ (Space Organization) ของเรือน ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นย่อย ได้แก่ ทิศทางการจัดวางพื้นที่ในเรือนและพื้นที่นอกเรือน และการจัดวางพื้นที่ใช้สอย

6.2.1 ทิศทางการจัดวางพื้นที่ในเรือนและพื้นที่นอกเรือน

แม้ว่าทุกเรือนจะหันสันหลังคาเรือนประธานไปในทิศทางเดียวกัน แต่ลักษณะการจัดวางพื้นที่ของเรือนจะแตกต่างหรือเหมือนกันหรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับทิศทางการจัดวางของพื้นที่ว่าง (Space Organization) ของเรือนด้วย จากผลการวิจัยของ จีรพันธ์ จันทรัง และระวีวรรณ โอพารัตน์มณี ได้ศึกษาคุณลักษณะของพื้นที่ว่างภายในเรือนไทลื้อ เมืองล่า สิบสองปันนา ว่ามีทั้ง “พื้นที่ว่างเปิดโล่ง” ซึ่งเป็นพื้นที่เชื่อมต่อและให้เกิดความยืดหยุ่นในการใช้สอยพื้นที่ และ “พื้นที่ว่างที่ถูกปิดล้อม” ซึ่งถูกสร้างมา

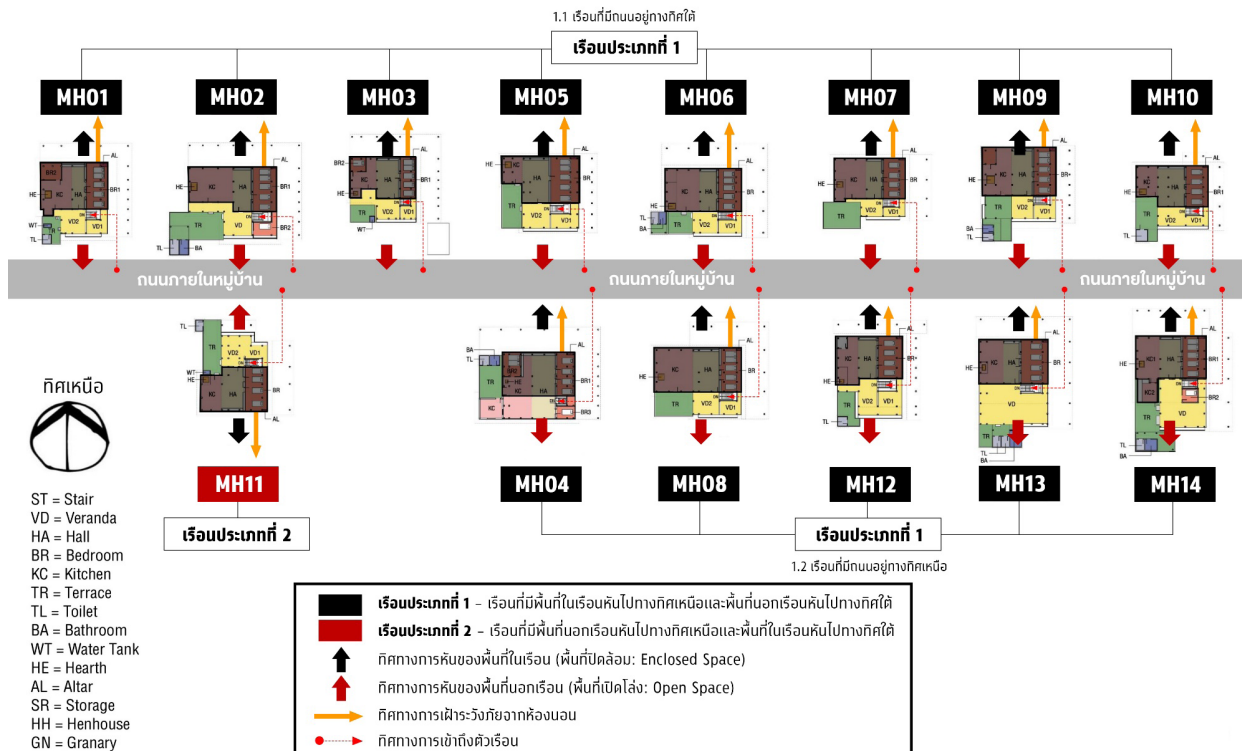
เพื่อป้องกันภัยจากธรรมชาติและการรุกรานของคนนอกที่จะเข้าไปในเขตพื้นที่ส่วนตัว (Jandaeng & Oranratmanee, 2016) และการสำรวจข้อมูลภาคสนามของผู้เขียนพบว่า ปรากฏพื้นที่ว่างทั้งสองลักษณะตามที่กล่าวข้างต้นเช่นเดียวกัน โดยพื้นที่ว่างเปิดโล่ง มีทั้งส่วนที่มีหลังคาคลุมเรียกว่า “พื้นที่กึ่งเปิดโล่ง” (semi-open space) เป็นพื้นที่ว่างที่มีพื้น หลังคา และราวกันตก ประกอบด้วย บันไดระเบียงหน้า (สีกและค่อม) และส่วนที่ไม่มีหลังคาคลุมเรียกว่า “พื้นที่เปิดโล่ง” (open space) เป็นพื้นที่ว่างที่มีแค่พื้นและราวกันตกเท่านั้น ประกอบด้วย ขาน และมีพื้นที่ว่างปิดล้อมที่อยู่บนขานอีกทีคือ “ห้องอาบน้ำและห้องขับถ่าย” ภาษาถิ่นเรียกพื้นที่ว่างเหล่านี้รวมกันว่า “นอกเฮิน” (นอกเรือน) และพื้นที่ว่างที่ถูกปิดล้อม (enclosed space) ประกอบด้วย ห้องโถง และครัว ส่วนห้องนอนจะถูกปิดล้อมอยู่ภายในเรือนอีกชั้นหนึ่ง เป็นเขต “พื้นที่หวงห้าม” (restricted zone) ไม่อนุญาตให้คนนอกเข้าไปได้ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ทางความเชื่อของคนในเรือน ภาษาถิ่นเรียกพื้นที่ว่างเหล่านี้รวมกันว่า “ในเฮิน” (ในเรือน) เป็นพื้นที่ว่างที่มีพื้น หลังคา และผนังปิดล้อมทั้ง 4 ด้าน

สำหรับหมู่บ้านห่มแล้ว การวางทิศทางของ “พื้นที่ในเรือน” และ “พื้นที่นอกเรือน” จะวางอยู่ตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ ซึ่งสัมพันธ์กับทิศทางการหันสันหลังคาของเรือนประธาน ไม่ว่าพื้นที่ในเรือนและพื้นที่นอกเรือนจะถูกกำหนดให้อยู่ทิศทางใดก็ตาม สิ่งที่เรือนมีลักษณะเหมือนกันคือ “ทิศหัวนอน” จะหันไปทางทิศเดียวกันทุกหลัง โดยหันไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นแบบแผนหนึ่งของเรือนไทลื้อบ้านห่มที่ยังคงเคารพในภูมิปัญญาและจารีตแบบแผนส่วนความแตกต่างที่พบคือการจัดวางตำแหน่งของ “พื้นที่ในเรือน” กับ “พื้นที่นอกเรือน” จะวางสลับกันตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ หากใช้ตำแหน่งการจัดวางพื้นที่ว่างตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลักๆ ได้แก่ เรือนที่มีพื้นที่ในเรือนหันไปทางทิศเหนือและพื้นที่นอกเรือนหันไปทางทิศใต้ และ เรือนที่มีพื้นที่นอกเรือนหันไปทางทิศเหนือและพื้นที่ในเรือนหันไปทางทิศใต้ (ดูรูปที่ 9)

เรือนประเภทที่ 1 – เรือนที่มีพื้นที่ในเรือนหันไปทางทิศเหนือและพื้นที่นอกเรือนหันไปทางทิศใต้

หากใช้ตำแหน่งทิศทางของถนนภายในหมู่บ้านมาเป็นตัวแบ่งประเภท สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทย่อยได้แก่

- 1) เรือนที่มีถนนอยู่ทางทิศใต้

รูปที่ 9 ทิศทางการหันของพื้นที่ที่ปิดล้อม (Enclosed space) และพื้นที่ที่กึ่งเปิดโล่ง-เปิดโล่ง (Open space) ตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ของเรือนแต่ละหลัง (The orientation of “enclosed space” and “open space” along the north-south axis in each dwelling houses)

พบทั้งหมด 8 หลัง จากจำนวนที่ศึกษาทั้งหมด 14 หลัง ได้แก่ เรือนหลังที่ MH01, MH02, MH03, MH05, MH06, MH07, MH09 และ MH10 เรือนลักษณะนี้ จะพบมากที่สุด ในจำนวนที่สำรวจ พื้นที่นอกเรือนจะอยู่ทางทิศใต้และสังเกตเห็นได้จากถนน ส่วนพื้นที่ในเรือนจะอยู่ลึกเข้าไปทางทิศเหนือ ทำให้ทิศทางการแผ่กระจายของเจ้าของเรือนจะมองไปส่วนหลังเรือนที่อยู่ทางทิศเหนือ ไม่สามารถแผ่กระจายบริเวณหน้าเรือนที่มีถนนได้ แต่ระยะทางการเข้าถึงตัวเรือนก็จะไกลหากเดินจากถนนเข้ามา

2) เรือนที่มีถนนอยู่ทางทิศเหนือ

พบทั้งหมด 5 หลัง จากจำนวนที่ศึกษาทั้งหมด 14 หลัง ได้แก่ เรือนหลังที่ MH04, MH08, MH12, MH13 และ MH14 เรือนลักษณะนี้ มีพื้นที่ในเรือนอยู่ทางทิศเหนือและสังเกตเห็นได้จากถนน ทำให้ทิศทางการแผ่กระจายของเจ้าของเรือนสามารถมองออกมายังถนนและทางเข้าเรือนได้ มีความปลอดภัยมากกว่าเรือนประเภท 1.1 ส่วนพื้นที่นอกเรือนจะอยู่ลึกเข้าไปทางทิศใต้ ทำให้ระยะทางการเข้าถึงตัวเรือนจากถนนก็จะไกลกว่าเรือนประเภท 1.1

เรือนประเภทที่ 2 - เรือนที่มีพื้นที่นอกเรือนหันไปทางทิศเหนือและพื้นที่ในเรือนหันไปทางทิศใต้

หากใช้ตำแหน่งทิศทางของถนนภายในหมู่บ้านมาเป็นตัวแบ่งประเภท พบลักษณะเดียวคือ มีพื้นที่นอกเรือนหันเข้าหาถนนซึ่งอยู่ทางด้านทิศเหนือของเรือน พบทั้งหมด 1 หลัง จากจำนวนที่ศึกษาทั้งหมด 14 หลัง ได้แก่ เรือนหลังที่ MH11 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2516 (ค.ศ. 1973) (Ai Kham Saeng, 2017) เรือนลักษณะนี้จะหันพื้นที่นอกเรือนไปทางทิศเหนือและสังเกตเห็นได้จากถนน ส่วนพื้นที่ในเรือนจะอยู่ลึกเข้าไปทางทิศใต้ ทำให้ทิศทางการแผ่กระจายของเจ้าของเรือนจะมองไปส่วนหลังเรือนที่อยู่ทางทิศใต้ ไม่สามารถแผ่กระจายบริเวณหน้าเรือนที่มีถนนได้ แต่ระยะทางการเข้าถึงตัวเรือนจะไกลหากเดินจากถนนเข้ามา

จากการจำแนกประเภทของแบบแผนการจัดวางพื้นที่ (Space Organization) พบว่าเรือนประเภทที่ 1 มีจำนวนมากที่สุด มี 13 หลัง ส่วนเรือนประเภทที่ 2 มีอยู่หลังเดียว จากจำนวนที่ศึกษาทั้งหมด 14 หลัง เหตุผลที่เรือนประเภทที่ 1 ได้รับความนิยมมากกว่า เกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นปัจจัยทางด้านกายภาพและ

สิ่งแวดล้อม (environment) เนื่องจากว่าทางทิศใต้เป็นทิศที่มีลมประจำถิ่นพัดผ่าน จึงต้องหัน “พื้นที่นอกเรือน” ไว้ทางทิศใต้ ใน “พื้นที่กึ่งเปิดโล่ง” (semi-open space) นั้นจะใช้เป็นที่นั่งรับลมในช่วงกลางวันและช่วยป้องกันแสงแดดที่จะกระทบกับผนังตัวเรือน คือ ระเบียงหน้า (สีกและค่อม) ส่วนพื้นที่เปิดโล่ง (open space) คือ ชาน จะอยู่ถัดออกไปทางทิศตะวันตก เป็นพื้นที่ชำระล้างและตากผ้า ตากสิ่งของต่างๆ จำเป็นต้องอยู่ทางทิศใต้ด้วยเพื่อรับแสงแดด ประการที่สองเป็นปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม (social and culture) คติความเชื่อเรื่องทิศมงคลของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ทางทิศเหนือซึ่งเป็น การให้ความเคารพสูงสุด เช่น ห้องนอนจะมีหิ้งบรรพบุรุษตั้งอยู่มุมเสา จะต้องตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเรือนเสมอ ด้วยเหตุผล 2 ประการนี้เอง จึงทำให้เรือนประเภทที่ 1 พบมากที่สุด เพราะเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมวัฒนธรรม

เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ สังคม วัฒนธรรมและความเจริญก้าวหน้าของระบบสาธารณสุขโรคต่างๆ ของประเทศจีน เช่น ความเชื่อไม่ได้เคร่งครัดอีกต่อไป ผลกระทบจากการปฏิรูปที่ดินหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง การพัฒนาถนนและระบบขนส่งสาธารณะ จึงทำให้เรือนมีการปรับตัว เกิดลักษณะของเรือนในประเภทที่ 2 ขึ้นมา โดยสลับเอา “พื้นที่นอกเรือน” อยู่ทางทิศเหนือให้ “พื้นที่ในเรือน” อยู่ทางทิศใต้ ถึงแม้ว่าความเหมาะสมของเรือนจะลดลง แต่ก็แลกมากับความสะดวกสบายที่เพิ่มมากขึ้นในสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนไป

6.2.2 ทิศทางการจัดวางพื้นที่ใช้สอย

พื้นที่ว่างของเรือนไทลื้อ มี 2 ลักษณะ คือ “พื้นที่ในเรือน” (ในเรือน) และ “พื้นที่นอกเรือน” (นอกเรือน) ไม่ว่าทิศทางของพื้นที่ว่างทั้งสองจะอยู่ตำแหน่งทิศทางไหนก็ตาม สิ่งที่พบเห็นที่เหมือนกันในเรือนทุกหลัง คือ การเรียงตัวของพื้นที่ใช้สอยของพื้นที่ในเรือนและพื้นที่นอกเรือนจะเรียงคล้ายกันทุกหลังตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก และพบว่าลักษณะการหันหัวนอนของบ้านหันไปทางทิศตะวันออกเหมือนกันทุกหลัง “พื้นที่ในเรือน” จะเรียงตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยจาก “ห้องนอน” (โสมนอน) ไว้ยุริมสุดด้านทิศตะวันออกของเรือน ถัดไปเป็นพื้นที่ “ห้องโถง” (หน้าวาง) และ “ครัว” (เฮินไฟ) เรียงกันไปทางทิศตะวันตกตามลำดับ ส่วน “พื้นที่นอกเรือน” จะมี “บันได” (ขึ้นไค) ขึ้นเรือนอยู่ทางทิศตะวันออก ประกอบด้วย “ระเบียงส่วนหัวบันได” (ค่อม) อยู่ตำแหน่งริมสุดด้านทิศ

ตะวันออกของเรือน ต่อเนื่องด้วย “ระเบียงทางเข้าในเรือน” (ค่อม) และ “ชาน” (จาน) เรียงกันไปทางทิศตะวันตกตามลำดับ โดยที่ชานจะเป็นส่วนที่ไม่มียหลังคาคลุม เพื่อให้สามารถรับแดดได้เต็มที่ในทางทิศใต้และทิศตะวันตก บางหลังพบว่ามียหลังคาคลุมและหรือห้องขั้วถ้ำอยู่บนชานหรือไม่ก็ต่อออกนอกชานด้วย ยกเว้นบางหลัง (หลังที่ MH13 และ MH14) ที่ไม่สามารถต่อชานไปทางทิศตะวันตกได้ เนื่องจากติดกับขอบเขตรั้ว จึงต่อขยายไปยังทิศใต้แทน แต่ก็เอียงมาทางทิศตะวันตกให้มากที่สุด

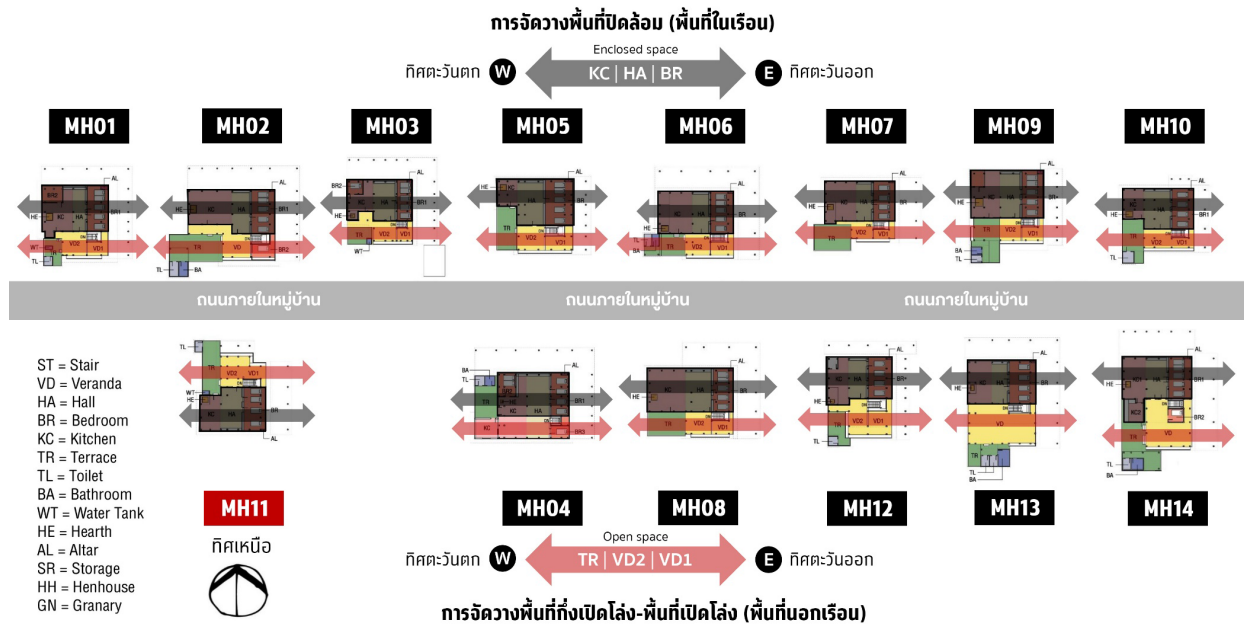
ดังนั้น ไม่ว่าเรือนจะเป็นประเภทไหนก็ตาม ลักษณะทิศทางการจัดวางพื้นที่ใช้สอยต่างๆ จะค่อนข้างมีแบบแผน (Pattern) ชัดเจนและเหมือนกันทุกหลัง พื้นที่จะถูกเรียงตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยที่พื้นที่ในเรือนจะเรียงจากห้องนอน ห้องโถง และครัว จากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตกตามลำดับ ส่วนพื้นที่นอกเรือนจะเรียงจากระเบียงหัวบันได ระเบียงทางเข้าในเรือน และชาน จากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตกตามลำดับ โดยมีบันไดเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านระหว่างพื้นที่ชั้นล่างและพื้นที่ชั้นบน ในกรณีที่มีการต่อขยาย “ห้องนอนเล็ก” จะต่อขยายออกไป 2 แบบ คือ ห้องนอนเล็กที่อยู่นอกเรือน จะใช้พื้นที่ระเบียงส่วนหัวบันได (ค่อม) กั้นผนังเป็นห้องนอน และห้องนอนเล็กที่อยู่ภายในเรือน จะใช้พื้นที่บางส่วนของครัวด้านที่อยู่ตรงมุมของเรือนกันเป็นห้องนอนเล็ก ส่วนการต่อเติมห้องอาบน้ำและห้องขั้วถ้ำถ้ำก็จะอยู่บนชานและถูกจัดให้อยูริมสุดไปทางทิศตะวันตกหรือทิศใต้แล้วแต่กรณี (ดูรูปที่ 10)

6.3 ลำดับศักดิ์ของพื้นที่ (Hierarchy of Space)

ผู้เขียนได้แบ่งประเด็นการวิเคราะห์เป็น 2 ประเด็นย่อย ได้แก่ ลำดับศักดิ์การเข้าถึงพื้นที่ และ ลำดับศักดิ์ของพื้นที่การใช้สอยทางสังคม

6.3.1 ลำดับศักดิ์การเข้าถึงพื้นที่

เป็นการศึกษาลำดับศักดิ์ของพื้นที่ในมิติแนวนอน (horizontal hierarchy of space) จะเน้นไปทิศทางในแนวระนาบและคำนึงถึงลำดับศักดิ์ความตื่น-ลึกของพื้นที่ที่สำคัญ พื้นที่ใช้สอยของเรือนไทลื้อมี 2 ชั้น คือ พื้นชั้นล่าง (lower floor) และพื้นชั้นบน (upper floor) ผู้เขียนเลือกใช้ผังพื้นที่ชั้นบนในการวิเคราะห์เป็นหลัก เนื่องจากเรือนลื้อเป็นเรือนยกไถ่สูง (stilt house) พื้นชั้นบนจึงมีความสำคัญในการใช้สอยมากกว่าพื้นชั้นล่าง เพราะเป็นพื้นที่ที่ใช้อาศัยและใช้เป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมภายในเรือน จึงได้นำผังพื้นที่ชั้นบนมาเขียนเป็นแผนผังลำดับการเข้าถึง

รูปที่ 10 การจัดวางพื้นที่ปิดล้อม (enclosed space) และพื้นที่กึ่งเปิดโล่ง-เปิดโล่ง (open space) ตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตกของเรือนแต่ละหลัง (The space organization of “enclosed space” and “open space” along the east-west axis in each dwelling houses)

พื้นที่ใช้สอย เพื่อแสดงลำดับการเข้าถึงพื้นที่ต่อเนื่องต่างๆ หากดูจากแผนผังลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยของเรือนตัวอย่าง MH13 (ดูรูปที่ 11) จากเรือนกรณีศึกษาที่เก็บรวบรวมข้อมูลลักษณะกายภาพทางสถาปัตยกรรม ทั้งหมด 14 หลัง (ดูรูปที่ 6 และ 7) จะแสดงลำดับการเข้าถึงพื้นที่ประมาณ 4 – 5 ลำดับ ดังนี้

ลำดับที่ 1 – ทางเข้า (access)

จุดเริ่มต้นของการเข้าถึงตัวเรือนทุกหลัง คือ “บันได” (ขึ้น/ไต่) ซึ่งเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านระหว่างชั้นล่างกับชั้นบน และจำนวนชั้นของบันไดที่พบมักจะเป็นจำนวนเลขคี่ เช่น 7, 9, 11 เป็นต้น จะตั้งอยู่บนชานพักบันไดขั้นแรก สมาชิกในเรือนและแขกสามารถเข้าถึงพื้นที่นี้ได้

ลำดับที่ 2 – พื้นที่สาธารณะ (public zone)

พื้นที่ในส่วนของ “ระเบียงส่วนหัวบันได” (ค่อม) และ “ระเบียงทางเข้าในเรือน” (สีก) ซึ่งเป็นส่วนระเบียงที่มีหลังคาคลุมทั้งสองพื้นที่ เพื่อใช้สำหรับต้อนรับแขกที่รู้จักมักคุ้นกันอยู่แล้ว ส่วนคนแปลกหน้าจะถูกต้อนรับให้นั่งอยู่บริเวณโรงจอดรถด้านล่างและจะยังขึ้นไปบนเรือนไม่ได้จะต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าของเรือนเสียก่อน พื้นที่นี้ยังเป็นพื้นที่นั่งพักผ่อนและนั่งรับลมของคนในเรือนด้วย เป็นพื้นที่ทางแยก (junction) ของเรือน จากกรณีศึกษาที่พบทางแยกที่จะเข้าสู่หลายพื้นที่ ได้แก่ ชาน ห้องโถง ครัว และห้องนอน ที่ต่อขยายออกมานอกเรือน

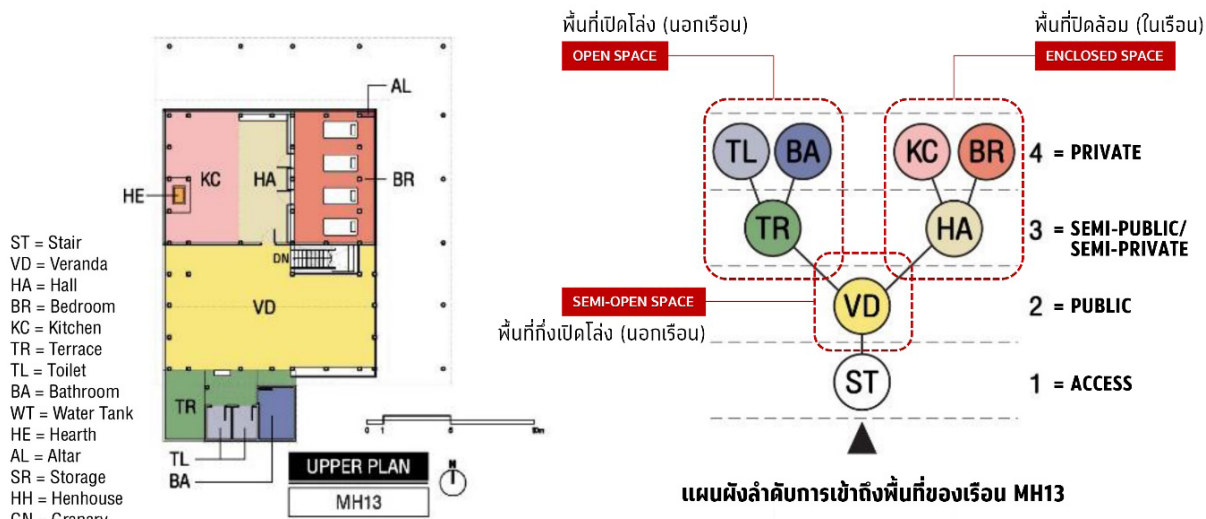
ลำดับที่ 3 – พื้นที่กึ่งสาธารณะหรือกึ่งส่วนตัว (semi-public or semi-private zone)

เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านมาจากระเบียงแล้วแยกเข้าไปส่วนต่างๆ ยังอนุญาตให้คนนอกเข้าถึงได้แต่เฉพาะในบางโอกาสเท่านั้น ยกเว้นพื้นที่ “ห้องนอนเล็ก” ที่ต่อขยายออกมานอกเรือน เนื่องจากมีพื้นที่ห้องนอนหลักไม่เพียงพอ จะไม่อนุญาตให้คนนอกเข้าไปได้ ในกรณีศึกษาที่พบทางแยกที่เข้าสู่พื้นที่ลำดับที่ 3 ทั้งหมด 4 พื้นที่ ได้แก่

1. หากยังไม่ออกจากพื้นที่กึ่งเปิดโล่ง ก็เข้าสู่พื้นที่ “ห้องนอนเล็ก” ที่ถูกต่อเติมขยายออกมานอกเรือน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพื้นที่ห้องนอนของลูกชาย พบในเรือนที่ MH02
2. หากออกไปยังพื้นที่เปิดโล่ง (open space) จะเป็นพื้นที่ “ชาน” พบในเรือนทุกหลัง ยกเว้นเรือนที่ MH04
3. หากเข้าไปยังพื้นที่ปิดล้อม (enclosed space) โดยตรงเลย ก็จะเป็นพื้นที่ “ห้องโถง” พบในเรือนทุกหลัง ยกเว้นเรือนที่ MH04
4. หากเข้าไปยังพื้นที่ปิดล้อม (enclosed space) โดยผ่านทางเดินเชื่อมเล็กๆ ก็จะเป็นพื้นที่ “ครัว” พบในเรือนที่ MH01, MH03, MH07, MH10 และ MH12

ลำดับที่ 4 – พื้นที่ส่วนตัว (private zone)

เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านมาจากพื้นที่ลำดับที่ 3 เพื่อเชื่อมไปยังพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น จะมีการเข้าถึงพื้นที่ลึกที่สุด แบ่งเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่

รูปที่ 11 รูปแบบการจัดวางพื้นที่และลำดับการเข้าถึงของเรือนหลังที่ MH13
(Pattern of space organization and the access sequence of Lue house: MH13)

1. ในพื้นที่เปิดโล่ง (open space) ได้แก่ “ห้องอาบน้ำ” และหรือ “ห้องขับถ่าย” ทั้งที่อยู่บนชานและต่อจากชาน จะเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่อยู่นอกเรือน พบในเรือนที่ MH01, MH02, MH03, MH06, MH09, MH10, MH11, MH12, MH13 และ MH14

2. ในพื้นที่ปิดล้อม (enclosed space) คือ “ครัว” จะเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่อยู่ในเรือน พบในเรือนที่ MH05, MH06, MH08, MH09, MH11, MH13 และ MH14

3. ในพื้นที่หวงห้าม (restricted zone) คือ “ห้องนอน” เป็นพื้นที่ปิดล้อมแบบพิเศษที่มีความเป็นส่วนตัวมากกว่าพื้นที่อื่นๆ เพราะมีผนังและประตูกันไว้เป็นลักษณะ ไม่อนุญาตให้คนนอกเข้าไปโดยเด็ดขาด เพราะเป็นพื้นที่ทางความเชื่อของครอบครัว หากผู้ใดเข้าไปจะเป็นการ “ผิดผี” ถือว่าไปล่วงล้ำเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในเรือน บางเรือนอาจมีการปรับใหม่กันได้ พื้นที่นี้จะอยู่ในลำดับที่ 4 ของทุกๆ เรือน

ลำดับที่ 5 – พื้นที่ส่วนตัว (private zone)

โดยทั่วไปจะลำดับการเข้าถึงจะไม่เกินลำดับที่ 4 จะมีแค่ส่วนน้อยเท่านั้นที่มีถึงลำดับที่ 5 แต่ก็ยังจัดเป็นพื้นที่ส่วนตัว (private zone) อยู่ มักจะพบในเรือนที่มี “ผังเรือนแบบพัฒนา” (Zhu, 1992) เป็นเรือนของผู้ใหญ่บ้าน (นายบ้าน) หรือเป็นเศรษฐีในอดีต หรือเป็นเรือนสร้างใหม่ที่พัฒนาไปจากแบบแผนเดิม จะพบในเรือนหลังที่ MH04

อย่างไรก็ตาม หากดูจากแผนผังลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอย (ดูรูปที่ 11) จะเห็นลำดับศักดิ์การเข้าถึงพื้นที่ในมิติแนวนอน เรียงจากหมายเลข 1 คือทางเข้า (access)

หมายเลข 2 คือพื้นที่สาธารณะ (public zone) หมายเลข 3 คือพื้นที่กึ่งสาธารณะหรือพื้นที่กึ่งส่วนตัว (semi-public zone) และตั้งแต่หมายเลข 4 ขึ้นไป คือพื้นที่ส่วนตัว (private zone) พื้นที่ใช้สอยในแต่ละลำดับจะเป็นตัวกำหนดลำดับศักดิ์ของผู้ใช้สอยภายในเรือนและจำกัดสิทธิ์การเข้าถึงของแขกที่มาเยี่ยมเยียนสมาชิกในเรือนด้วย ดังนั้น แบบแผนลำดับการเข้าถึงของเรือนจะถูกแบ่งออกเป็น 2 เส้นทางหลักๆ ได้แก่ ลำดับเส้นทางพื้นที่ภายนอกเรือน (open space) จะเรียงจาก บ้านไผ่ – ระเบียงหน้า – ชาน – ห้องอาบน้ำและห้องขับถ่าย ตามลำดับ และลำดับเส้นทางพื้นที่ภายในเรือน (enclosed space) จะเรียงจาก บ้านไผ่ – ระเบียงหน้า – ครัว – ห้องโถง – ห้องนอน ตามลำดับ โดยมี “ระเบียงทางเข้าในเรือน” (สีก) เป็นพื้นที่ทางแยกของพื้นที่นอกเรือน และมี “ห้องโถง” (หน้าวาง) เป็นพื้นที่ทางแยกของพื้นที่ในเรือน

6.3.2 ลำดับศักดิ์ของพื้นที่การใช้สอยทางสังคม

เป็นการศึกษาลำดับศักดิ์ของพื้นที่ในมิติแนวตั้ง (verticle hierarchy of space) จะเน้นไปที่ทิศทางในแนวดิ่งและคำนึงถึงลำดับศักดิ์ความสูง-ต่ำของพื้นที่เป็นสำคัญ “ลำดับ” ในที่นี้ ผู้เขียนไม่ได้เน้นอธิบายถึง “ระดับ” (level, step) ในทางกายภาพ แต่จะเน้นถึง “ลำดับชั้น” (hierarchy) ในทางสังคมและทางจิตวิญญาณ ในแง่ของระดับพื้นที่ในทางกายภาพของพื้นที่ใช้สอยของเรือนลื้อ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ “ระดับพื้นชั้นล่าง” (lower floor) และ “ระดับพื้นชั้นบน” (upper floor) ซึ่งพื้นชั้นล่างจะเรียกว่า “ตะลาง” คือ พื้นที่ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นที่ว่างที่ยกพื้นเรือน

ให้ลอยสูงขึ้นจากระดับ จึงเรียกว่า “เรือนยกใต้ถุนสูง” (stilt house) เพื่อป้องกันน้ำท่วมและกันสัตว์ร้าย ไม่ใช่ที่อยู่ของมนุษย์ จะใช้ทำเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ เช่น เล้าไก่ คอกหมู คอกวัว และเป็นพื้นที่เก็บของ เช่น เก็บข้าวเปลือก เก็บฝืน เก็บอุปกรณ์ทำมาหากินต่างๆ ส่วนพื้นที่ชั้นบนจะเรียกว่า “เหนอเฮิน” คือ พื้นที่บนเรือน เป็นพื้นที่ใช้สอยหลักของมนุษย์ มีระดับพื้นเรือนเท่ากันทั้งหมด ยกเว้น “ชาน” เท่านั้นที่จะต้องมีระดับต่ำกว่าพื้นทั่วไป เนื่องจากอยู่ในพื้นที่เปิดโล่ง (open space) เพื่อป้องกันน้ำฝนไม่ให้ไหลเข้ามายังตัวเรือน จึงต้องลดระดับลงไปเพื่อให้สามารถก้าวเท้าลงได้สะดวก

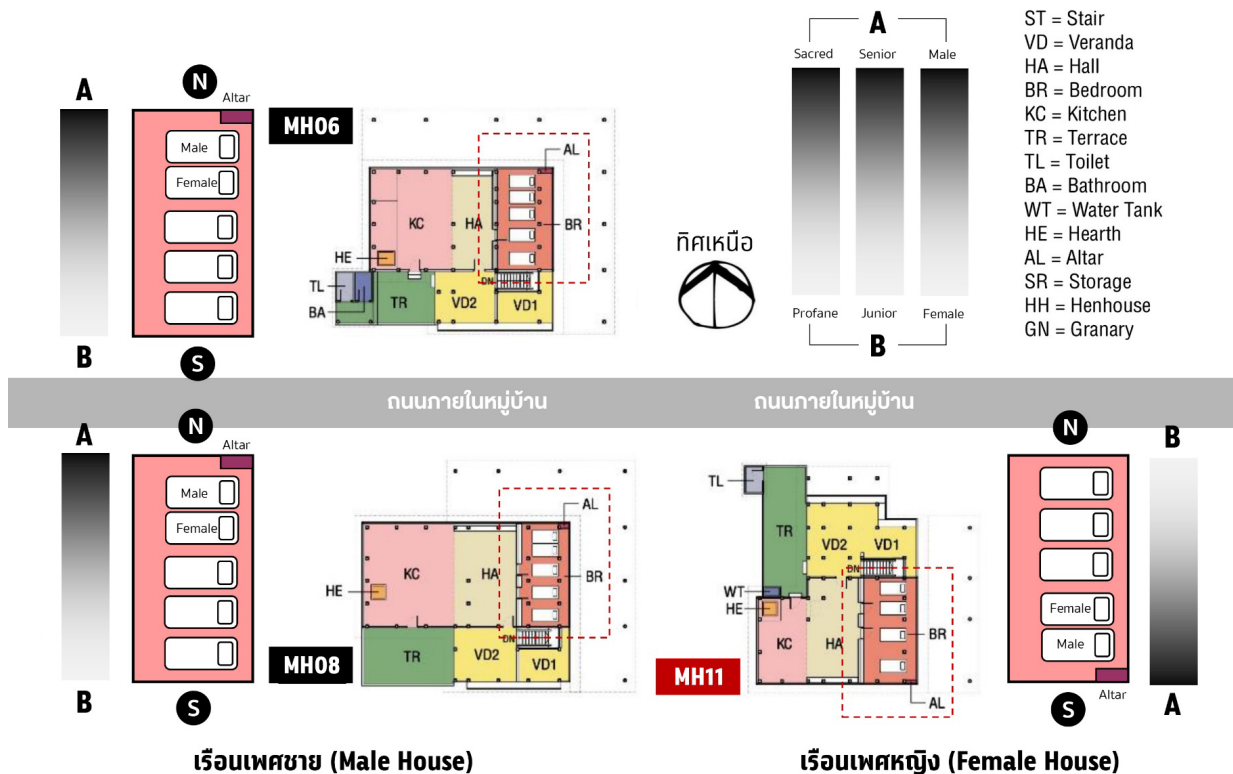
สำหรับระดับพื้นที่ในทางสังคมและทางจิตวิญญาณนั้น จะกล่าวถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในเรือนที่บุคคลในเรือนจะต้องให้ความเคารพต่อพื้นที่ทางความเชื่อและจิตวิญญาณ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวถูกจัดวางให้อยู่ในพื้นที่ที่ลึกที่สุดภายในเรือนและกำหนดเป็น “พื้นที่หวงห้าม” (restricted zone) ด้วย คือ “ห้องนอน” (โสมนอน) มีลักษณะเป็นห้องโถงใหญ่ มีผนังที่ปิดกันทั้งสี่ด้าน จะอนุญาตให้เฉพาะบุคคลภายในครอบครัวเท่านั้นที่จะเข้าไปได้ เพราะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มี “หิ้งบรรพบุรุษ” (หิ้งเทวดา) ตั้งอยู่บริเวณเสาต้นมุมสุดของเรือน จะทำเป็นใช้ไม้ที่ตีเข้าไประหว่างเสากับโครงคร่าวผนังตรงมุมเท่านั้น ไม่มีรูปเคารพใดๆ มีเพียงดอกไม้และเล่มเทียนที่นำไปกราบไหว้บูชาเท่านั้น (Ai Kham An, 2017) จึงทำให้พื้นที่บริเวณหิ้งบรรพบุรุษนั้นเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของครอบครัว ผู้ที่นำประกอบพิธีก็คือ “ผู้นำครอบครัว” (family leader) ส่วนใหญ่แล้วก็จะเป็นผู้ชายที่อาวุโสที่สุดในครอบครัว หากไม่มีผู้ชายภายในเรือนเลยก็จะเป็นผู้หญิงที่อาวุโสที่สุดในครอบครัวแทน

ลำดับศักดิ์ของการใช้สอยพื้นที่ในส่วนของห้องนอนเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเรือน ลำดับชั้นทางสังคมในครอบครัวถือเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อที่จะการกำหนดตำแหน่งพื้นที่นอนของคนในครอบครัว จะให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่ใกล้กับหิ้งบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred) ไปหาพื้นที่สามัญ (profane) โดยเรียงลำดับตาม “ความอาวุโส” (seniority) ก่อน แล้วค่อยเรียงตาม “เพศสภาพ” (gender) โดยให้เรียงจาก “เพศชาย” (male) ไปหา “เพศหญิง” (female) ของผู้นอนแต่ละคู่ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เช่นเรียงจาก พ่อเฒ่า-แม่เฒ่า, พ่อ-แม่ แล้วถึงจะเป็นลูกหลานตามลำดับ การนอนจะนอนบนฟูกนอน (เสล) 1 ผืนต่อ 1 คน ปูกับพื้นเรียงกันไป เรือนบางหลัง

ก็ได้เปลี่ยนเป็นเตียงแล้ว หากมีผู้นอนมากกว่า 1 คู่ ก็จะใช้ผ้ามาฉาบ (ผ้ากั้น) สีดำหรือสีทึบเป็นตัวแบ่งกันพื้นที่นอน หากมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ภายในห้องนอนมีไม่เพียงพอ ก็มักจะแบ่งส่วนพื้นที่ครัวกันผนังให้กลายเป็นห้องนอนเล็ก หรือไม่ก็ดัดแปลงพื้นที่ระเบียงส่วนหัวบันได (ค่อม) กันผนังให้กลายเป็นห้องนอนเล็กที่อยู่นอกเรือน ซึ่งมักจะเป็นห้องนอนของลูกผู้ชาย (ดูรูปที่ 12)

อย่างไรก็ตาม หากนำรูปแบบภายนอกมาคลี่คลายกับการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือน ใน “เรือนประเภทที่ 1 – เรือนที่มีพื้นที่ในเรือนหันไปทางทิศเหนือและพื้นที่นอกเรือนหันไปทางทิศใต้” พบว่าลำดับศักดิ์การใช้สอยพื้นที่ภายในห้องนอนนั้น ผู้ชายอาวุโสผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจะนอนอยู่ใกล้กับหิ้งบรรพบุรุษที่อยู่ตำแหน่งทิศเหนือสุดถัดไปจึงจะเป็นผู้หญิงอาวุโสที่เป็นคู่สามีภรรยา ลักษณะการนอนแบบนี้ เรียกว่า “จายนอนไปเหนอ” หมายถึง ผู้ชายนอนอยู่ทางทิศเหนือ (Ai Aun Noi, 2017) ทำให้เรือนประเภทนี้ถูกเรียกว่า “เรือนเพศผู้” (male house) ภาษาถิ่นเรียกว่า “เฮินปู่” (Huen Pu) ซึ่งเป็นเรือนที่มีผู้ชายนอนอยู่ตำแหน่งทางทิศเหนือของผู้หญิง ส่วนใน “เรือนประเภทที่ 2 – เรือนที่มีพื้นที่นอกเรือนหันไปทางทิศเหนือและพื้นที่ในเรือนหันไปทางทิศใต้” พบว่าลำดับศักดิ์การใช้สอยพื้นที่ภายในห้องนอนนั้น ผู้ชายนอนอยู่ใกล้กับหิ้งบรรพบุรุษตามแบบแผน แต่จะอยู่ตำแหน่งทางทิศใต้ของผู้หญิง จึงเรียกเรือนประเภทนี้ว่า “เรือนเพศเมีย” (female house) ภาษาถิ่นเรียกว่า “เฮินแม่” (Huen Mae) ซึ่งเป็นเรือนที่ผู้หญิงนอนอยู่ทางทิศเหนือของผู้ชาย เรือนประเภทนี้จึงไม่ค่อยนิยมสร้างกันเท่าไรนัก เพราะถือว่าเป็นเรือนที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่าเรือนเพศผู้ และในทางกายภาพเรือนประเภทนี้ไม่สามารถที่จะรับแสงแดดและรับลมได้เต็มที่จากพื้นที่นอกเรือนด้วย

ข้อสังเกตเพิ่มเติม ไม่ว่าตำแหน่งหิ้งบรรพบุรุษจะอยู่ที่ทิศทางใดก็ตาม ตามธรรมเนียมแบบแผนแล้วผู้ชายจะต้องนอนอยู่ใกล้กับหิ้งบรรพบุรุษเสมอ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ด้านในสุดที่มี “หน้าต่าง” (หน้าป่อง) อยู่ตรงผนังด้านข้าง เพื่อสอดส่องดูแลความปลอดภัยของสมาชิกในเรือน ทำให้เกิดความรู้สึกปกป้องคุ้มครองภัย ในขณะที่ผู้หญิงนอนอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้กับประตูทางเข้าห้องนอนมากที่สุด เพื่อความสะดวกที่จะต้องตื่นขึ้นมาเพื่อลุกออกไปเตรียมอาหารในตอนเช้าให้กับสมาชิกในครอบครัวและเข้านอนเป็นคนสุดท้ายเพื่อตรวจสอบความเรียบร้อยของเรือนก่อนเข้านอน

รูปที่ 12 ความแตกต่างของลำดับศักดิ์ของพื้นที่ (hierarchy of space) ภายในห้องนอนใน “เรือนเพศชาย” และ “เรือนเพศหญิง”
 (The Difference of hierarchy of space within the bedroom in “Male House” and “Female House”)

7. สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า “แบบแผน (pattern)” ของเรือนลื้อบ้านหมู เมืองมาง สิบสองปันนา ที่สามารถรับรู้จากทางกายภาพได้ชัดเจนที่สุดทั้ง 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ การวางทิศทางของเรือน (House Orientation) มีปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์หรือสภาพแวดล้อม เช่น แนวเส้นทางแม่น้ำ แนวสันเขา เป็นตัวกำหนดทิศทางการวางตัวของเรือน โดยให้สัมพันธ์กับแนวสันหลังคาของเรือนประธาน (เรือนหลวง) และจะต้องปฏิบัติเหมือนกันทั้งหมู่บ้านเพื่อการปฏิบัติตามแบบแผนจารีตประเพณี ส่วนการจัดวางพื้นที่ใช้สอย (Space Organization) นั้น ทิศทางการจัดวางของ “พื้นที่ในเรือน” และ “พื้นที่นอกเรือน” จะสัมพันธ์กับไปแนวสันหลังคาของเรือนประธาน ส่วนใหญ่แล้วพื้นที่นอกเรือนมักจะอยู่ทางทิศใต้ เพื่อรับแดดรับลมและป้องกันความร้อนที่จะเข้าไปยังพื้นที่ในเรือนในช่วงกลางวัน พื้นที่ในเรือนนี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะต้องอยู่ทางด้านทิศเหนือเสมอ ทว่าปัจจัยทางสังคมของจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย ทั้งการสร้างถนน การปฏิรูปที่ดิน การปฏิรูปการปกครอง การฟื้นฟูวัฒนธรรมและการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค

ทำให้คติความเชื่อบางอย่างเริ่มถูกเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบของเรือนจึงเน้นความสะดวกและประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น ทำให้พื้นที่ในเรือนและพื้นที่นอกเรือนวางสลับกัน แต่การจัดวางพื้นที่ใช้สอยยังคงรักษาตามแบบแผนอยู่ โดยพื้นที่นอกเรือนจะเรียงพื้นที่ระเบียงส่วนหัวบันได-ระเบียงทางเข้าในเรือน-ชาน-ห้องอาบนํ้าและห้องขับถ่าย จากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตกตามลำดับ และพื้นที่ในเรือนจะเรียงจากห้องนอน-ห้องโถง-ครัว จากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตกตามลำดับ ส่วนลำดับศักดิ์ของพื้นที่ (Hierarchy of Space) ในมิติทางระนาบจะคำนึงถึงลำดับศักดิ์ความตื่น-ลึกของพื้นที่เป็นสำคัญ ซึ่งการเข้าถึงมีทั้งหมด 4 ถึง 5 ลำดับ โดยเรียงจากทางเข้าไปหาพื้นที่สาธารณะ พื้นที่กึ่งสาธารณะหรือกึ่งส่วนตัว และสิ้นสุดที่พื้นที่ส่วนตัวตามลำดับ และในมิติทางตั้งจะคำนึงถึงลำดับศักดิ์ความสูง-ต่ำของพื้นที่เป็นสำคัญ “ห้องนอน” ถูกกำหนดให้เป็น “พื้นที่หวงห้าม” และเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” โดยจะยึดตำแหน่งของหิ้งบรรพบุรุษที่อยู่ด้านในสุดของห้องนอนเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ แบบแผนลำดับการนอนจะต้องเรียงจากความอาวุโสแล้วจึงเรียงตามเพศสภาพ ผู้ชายจะนอนติดกับหิ้งบรรพบุรุษเสมอ เรือนใดที่ผู้ชายนอนอยู่ทางทิศเหนือของผู้หญิงจะเรียกว่า “เรือนเพศผู้” แต่ถ้า

เรือนใต้ถุนสูงนอนอยู่ทางทิศเหนือของผู้ชายจะเรียกว่า “เรือนเพศเมีย” โดยที่เรือนเพศผู้จะได้รับความนิยมมากกว่าเรือนเพศเมีย เนื่องจากมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมมากกว่า จึงพบเป็นจำนวนมาก

ผู้เขียนมุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการทางด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นพื้นที่ศึกษานำร่อง (pilot study) สามารถใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทลื้อในพื้นที่ต่อเนื่องอื่นๆ หรือนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้พูดภาษาตระกูลไท (Tai Language Ethnic Group) หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ต่อไป

8. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ได้รับทุนสนับสนุนในโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) สาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ รุ่นที่ 19 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สัญญาเลขที่ PHD/0055/2559

References

- Ai, A. K. (2017). Headman of Mankuan Village of Mengmanzhen in Xishuangbanna of China. (2017, April 10). *Interview*.
- Ai, A. N. (2017). Villager of Chiang Luang Nuea Village of Mengmanzhen in Xishuangbanna of China. (2017, April 10). *Interview*.
- Ai, K. A. (2017). Villager of Chiang Luang Nuea Village of Mengmanzhen in Xishuangbanna of China. (2017, April 10). *Interview*.
- Ai, K. S. (2017). House owner of house no. 32 (MH11) in Manhong Village of Mengmanzhen in Xishuangbanna of China. (2017, April 11). *Interview*.
- Jandaeng, J., & Oranratmanee, R. (2016). Chak nok su nai: laksana khong ruean lae thiawang nai ruean Tai Lue nai Mueang La Sipsongpanna [From outside to inside: Characteristics of house and interior space in Tai Lue houses in Meng La, Sipsongpanna]. *JED – Journal of Environment Design*, 3(2), 101-121.
- Kirdsiri, K. & Muenkhamwang, T. (2017). House form and Space Organization of Dai Lue Vernacular Dwelling Houses: Manbiancun Village, Menglunzhen Xishuangbanna, Yunnan, People's Republic of China. *NAJUA – History of Architecture and Thai Architecture*, 14, 172-197.
- Oranratmanee, R. (2013). *Rup baep ban ruean khong krum chattipan nai usakane*. Chiang Mai: Chiang Mai University Press.
- Puengsunthon, W. (1990). Ruean Tai Lue nai Sipsongpanna [Tai Lue House in Xishuangbanna]. *NAJUA*, 10, 12-36.
- Rapoport, A. (1969). *House form and culture*. U.S., N.J.: Englewood cliffs.
- Sukkri, I. (2016). *Phonlawat khong phumpanya nai ruean phuenthin Tai Lue rawang thin kamnoet nai Mueang Luang Sipsongpanna kap Ban Luang Nue – Ban Luang Tai Amphoe Doi Saket Changwat Chiang Mai*. (Master's thesis). Chiang Mai University, Faculty of Architecture.
- Srisawat, B. (2014). *Thai Sipsongpanna lem 1 [Thai Xishuangbanna Vol. 1]*. (4th ed.). Bangkok: Siam Parithat.
- Thungsakul, N. (2005). Ruen phuenthin Tai Lue Ban Chiang Tai Mueang Chiang Rung Khwaen Sipsongpanna Monthon Yunnan Satharanarat Prachachon Chin [Tai Lue Vernacular Houses, Chiang Tai Village, Jinghong, Xishuangbanna, Yunnan Province, People's Republic of China], *Arch KKU Journal, Faculty of Khon Kaen University*, 1(4), 1-11.

Zhu, L. (1992). *Chonchat Tai Sathapattayakam lae khanop thamniam prapheni Tai nai Sipsongphanna [The Dai or the Tai and Their Architecture and Customs in South China]*. Translated by Wetchachiwa Ng. Chiang Mai: Suriyawong Book Center.